

שמעתא עמיקתא

גליון תקכ"ב | פרשת במדבר בחו"ל בחוקותי | תשפ"ב | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תוכב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מרו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

האם מותר לקטנים לקרא ספרי קומיקס בשבת

א. קריאת שטרי הדיוטות. ב. ספרי חכמה. ג. אגרות שלום – דברים שיש בהם צורך הגוף. ד. קריאת שטרי הדיוטות בהרהור. ה. כתב תחת תמונה. ו. כתב שלא כתוב עניני משא ומתן. ז. ספרי מלחמות / בלשון קודש. ח. במקום עונג. ט. לא יבוא למחוק. י. ספר כרוך.

א. קריאת שטרי הדיוטות

מבואר **בשבת** (קט"ז): דאסור לקרוא בשטרי הדיוטות. וכתב **הרא"ש** (פכ"ג ס"א) דשטרי הדיוטות היינו שטרי מקח וממכר ושטרי חובות ומשכונות. **ורש"י** (שבת קמ"ט). פירש שטרי הדיוטות של מקח וממכר. ועיי"ש (קט"ז ד"ה שטר) שכתב כגון של חשבונות או אגרות השלוחות למצוא חפץ, ע"כ. וכן הביא **הב"ח** (ס"ז אות ה) דשטרי הדיוטות הם שטרי חובות וחשבונות. ומ"מ ע"י להלן שמבואר דאף לרש"י, הרא"ש והרמב"ם לאו דוקא דברי מקח וממכר אסרו. וע"י עוד **בתוס'** **בניצה** (לו ד"ה משום) שכת' דמקח וממכר אסור מן המקרא "ממצוא חפצך" אי נמי דאתי לדידי כתיבת שטר מכירה.

וע"י **ברא"ש** (שם) בשם ר"י דאסור משום **ממצוא חפצך** **ודבר דבר**. **והרמב"ם** (שבת פכ"ג ה"ט) פירש **שלא יאה כדרך חול יבא למחוק**. וכ"כ **הסמ"ג** (לאוין סה) **הוסמ"ק** (ס"י רפ"ב). **והב"ח** (שם) כתב דאסורין משום ממצוא חפצך.

ב. ספרי חכמה – לימודי חול לצורך מבחן

ו**כתב הרמב"ם** (פ"ה"מ פרק שואל מ"ב) שמשום גזרה הנ"ל אסור ללמוד בשבת וביו"ט זולת בספר הנואות ופירושיהן ואפי' היה אותו ספר בחכמה מן החכמות. והביאו **הרב המגיד** (פכ"ב ה"ט). וע"י **בב"י** שהביא **מהר"ן** (מג: דיבור ראשון) בשם **הרז"ה** (מלחמות מג. ברי"ף ד"ה והא) דמשמע דס"ל כהרמב"ם. אבל **מהרשב"א** נראה שמתיר בזה, שכת' בתשובה (ח"א סי' תשע וח"ד סי' ק"ב) שמותר להביט באצטרול"ב בשבת שאינו אלא כא' מספרי החכמה. וכ"כ **האגור** (ס"י תק"ח) **ההרשב"א** (ח"י סי' רפ"ח) **והרמב"ן** (קנא) התיירו בזה. וכת' **הגר"ז** (אות לא) דס"ל להמקילין שדבר חכמה אינו מתחיל בשטרי הדיוטות ואין לגזור על זה בשביל זה, ע"כ.

והשו"ע (שם ס"ז י"ז) הביא בדעה ראשונה בסתם להחמיר ושוב כתב דיש מי שמתיר. **והלב"ש** (אות י"ז) כתב שהמנהג להקל. **והא"ר** (אות מא) כתב דמ"מ יר"ש יחמיר. וכ"כ **במ"ב** (ס"ק סה). ודעת **הערוה"ש** (אות י"א) דאין כאן מח' ושתי הדיעות אמת, דודאי מעיקר הדין א"א לאסור אמנם ממת חסידות ראוי להגזר כן. **והכה"ח** (אות קכ"ט) **והאול"צ** (ח"י פ"ה הגה ו') ס"ל להוראה **השו"ע**. ולדעת המקילין מותר ללמוד ספר של עניני חול כגון רפואה וכדו' לצורך מבחן. ואם משום איסור הכנה נראה דאין לחוש כי אין משום הכנה דבר שיש לו תועלת בשבת עצמה וכן הוא בני"ד שמרבה ידיעות וחכמה. ומ"מ לא יאמר בפיו שלומד לצורך חול. כמבואר **במ"ב** (ס"י ר"צ ס"ק ז). וע"י בזה **שמעתא עמיקתא** גליונות רס"יה ורע"ה. וכן נקט **הגר"ש זצ"ל** (שש"כ פכ"ח הגה ה', ו' וקס"ח).

ג. אגרות שלום – קריאת דברים שיש בהם צורך הגוף

וע"י **בתוס'** (שבת קט"ז ד"ה וי"ש) שלמדו **מרש"י** הנ"ל שכתב שאגרות השלוחות כו' בכלל שטרי הדיוטות, שאף קריאת אגרות שלום אסורה. וכ"כ **הרשב"א** (שם) בדעת רש"י. ויוצא דאף לרש"י אסור אף באגרות שאינן עוסקות במשא ומתן. ועיי"ש **בתוס'** שתמו ע"י דאין נהגו העולם לקרות כתבים ואגרות השלוחים למקום והרי איסור משום שטרי הדיוטות, ותירצו בשם ר"י דלא דייק שטרי הדיוטות אלא שטרי חובות וכיוצא, אבל אגרות שרי דפעמים יש בהם פק"ן, ואפי' יודע שאין בו פק"ן מתיר ר"י כיון דא"צ למה שכתוב בהם ואם אינו יודע שמא יש בהם צורך גדול או פק"ן ושרי, ע"כ.

וע"י **ברא"ש** (שם) שכתב דמדאסרינן כתב שמהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות שאין בהן צורך כלל (א.ה. אע"פ שאין בהם משום מקח וממכר) ואסרינן משום שמא יקרא בשטרי הדיוטות ה"ה אגרות הרשות. **והר"ן** (שבת סד: ד"ה תנן) כת' **שהרמב"ן** (קנא. ד"ה הא) מיקל. ועיי"ש (מג: ד"ה הלכתא) שכת' לאסור. וכת' **הרשב"א** (ח"י סי' שמו) דהמיקל **כהרמב"ן** אין בידו לחות אותו. **והטור** (ס"י סי' י"ג) כת' על סברת המתירין דהתירו כי טעם יש בהן צורך הגוף, דאין הטעם מספיק. ונר' כוונתו דלעולם לצרכי הגוף שרי אלא שמשום שמא יש בהם מצרכי הגוף אינו טעם מספיק להתיר לקראתם.

וע"י **בשו"ע** (ס"ז י"ג) שפסק לאסור לקרוא אגרות שלום. וביאר **הט"ז** (ס"ק י"א) דהאוסרים ס"ל שהם בכלל שטרי הדיוטות דאסיר משום ודבר דבר, והמתירים ס"ל דהאיסור הוא משום שמא ימחוק ובאגרות שלומים לא שייך לאסור. **והפמ"ג** הקשה על הט"ז דלא שייך בזה משום דבר דבר, כי כל דבר איסור שאפשר לעשותו בהיתר מותר לומר בשבת, כגון אלך לכרך שחוף לתחום כיון שאפשר לעשות בורגנים מער"ש, כל שכן לקרות אגרות שלום. וע"י **בביאור הגר"א** (אות לו) שכת' דהאוסרים ס"ל דלא פלוג רבנן. ומ"מ ע"י **בשו"ע** (ס"ז י"ד) שפסק דאין יודע מה כתוב בה, מותר לקראתם ולא יקרא בפיו אלא עיניו בה. וכתב **המ"ב** (ס"ק ק"ד) דשרי כתיב שמא יש בה דבר שהוא צורך הגוף, והנה אף דיש שאוסרים גם באופן זה פק"ן השר"ע להקל באופן שלא יקרא רק עיניו בלבד דבכה"ג ג"כ יש מתירים בשטרי הדיוטות, ע"כ. ויוצא שקריאת דברים שיש בהם משום צורכי הגוף לכו"ע אין איסור. וע"כ נראה שמותר לקרוא רשימת רכיבים של דבר מאכל ע"מ לבדוק אם הוא מזיק לגוף וכדו'. וע"י **בשיטה להר"ן** (קמ"ט ד"ה גמרא) שמבואר שדברים שיש בהם תועלת וצורך יו"ט שרי.

ד. קריאת שטרי הדיוטות בהרהור

והגה"מ (דפוס קרואט פ"ו ה"י) כת' בשם **האור זרוע** (ח"י הלכות יו"ט סי' ש"ח) שמותר לעיין בכתבים, דדיבור אסור הרהור מותר. וכן נקט **המרדכי** (שבת ס"י ר"ד). וכן הביא **הרא"ש** (שבת פכ"ג ס"א) בשם **ה"ר יונה** וכת' דמסתברא לן דעיניו נמי אסור דתניא **בתוספתא** (שבת פ"ח ה"א) כתב שתחת הצורה ודיוקנאות אסור "להסתכל" בה בשבת, ע"כ. וגם **בשבלי הלקט** (ס"י קכ"ב וביצה ס"י תרס"ה) כתב בשם **ה"ר בנימין** שאסור לפי שא"א שלא ישא ויתן בענייני האגרות. **והשו"ע** (ס"ז י"ג) פסק לאסור בזה. וכן הוא **ברמ"א** (ס"ז י"ג). וע"י לעיל אות ג' דמצרפינן דעת המקילין. וכתב **הלב"ש** (אות ג') דאסור כי א"א שלא ישא ויתן בענייני השטרות ואסור משום ממצוא חפצך. **והגר"ז** (אות כ"א) דאסור כי ניכר לכל שמהרהר בחפצים האסורים הכתובים בשטר. **והפמ"ג** (א"א ס"ק י"ט) **והלב"ש** (על ס"ע י"ג) כת' כהלב"ש. **והערוה"ש** (אות ג') כתב דבכה"ג אסור משום שמא ימחוק כתיבא איהו טעות. **והמ"ב** (ס"ק ג') **והכה"ח** (אות צ"ז) פסקו כטעם הלב"ש. **והשו"ע** הנ"ל שלב התיר לכתחלה לעיין באגרות שלומים אע"פ שאין בהם משום ודבר דבר (ע"י לעיל) רק בצירוף המקילין משמע לכאור' דלאוסרים אע"פ שאם יבוא לשאת ולתת לא יבוא לדי איסור הנ"ל מ"מ לא פלוג רבנן.

ה. כתב תחת תמונה

ואיתא **בשבת** (קמ"ט) כתב המהלך תחת הצורה אסור לקרות בשבת. **ופרש"י** כגון ב"א המצייקים בכותל חיות משונות, או דיוקנות של בנ"א של מעשים, כגון מלחמת דוד וגלית, וכתבתין תחתיה זו צורת חיה פלונית, וזו דיוקנית פלונית ופלונית. **והמאירי** (שם) כת' שכותבתין תחתיה ב"אור כדי שיבינו הוראים ענין הצורות. **וההג"מ** (פכ"ג אות ג') כת' בשם **הערוך** שהוא כתב שתחת צורת אדם המצויירת בכותל פירוש אחר מצויירין כיצד נעקד יצחק ושאר מעשים. והביאו **העולת שבת** (ס"ק י"ח) **והא"ר** (אות לו).

ובטעם האיסור כתב **רש"י** שהוא משום **שמא יקרא בשטרי הדיוטות**. וכ"כ **הרא"ש** (שם). **והר"ח** (שם) כתב דהיינו כי לא **גרע משטרי הדיוטות דאסור בשבת**. וכ"כ **המאירי** (שם). וכן פסק **השו"ע** (ס"ז י"ט) דאסור לקרות כתב שתחת הצורות. וע"י **בב"י** (שם) שהביא בשם רש"י דהוא משום "דהוי שטרי הדיוטות". **והא"ר** (אות לו) תמה עליו שהרי רש"י כת' דהוי גזרה שמא כו'. **ובסמ"ק** (שם) **ובר"ן** (ס"ג) כתבו טעם דשמא ימחוק, ולפ"ז בחקיקה שוקעת אף בוויולן מותר [אלב כותל בלא"ה שרי כי לא מתחיל בשטרין], ע"כ. וע"י **במ"א** (א"א ס"ק כ"א). **והמ"ב** (ס"ק ג') הטעם כהו"י דהוי דבר מועט, ע"י במהרש"א, שכת' בשטרי הדיוטות, ע"כ. וצ"ל דהכתב לחוד מ"איהו טעם לא היה נאסר לולי הצורה (ושמא הצורה אלא הצירוף בא להמחיש אלא הכתב. וצ"ע).

ו' דאל"ה תיפוק ליה אסור ככל שטרי הדיוטות. ומ"מ י"ל דכתב מתחת לצורה אינו חמור משאר שטרי הדיוטות וע"כ במקום שהותרו כגון לצורך לימוד מוסר וכדו' שרי גם בכתב שתחת הצורה. וכן נראה מדברי הרשב"א שכתב להביט באצטרול"ב בשבת אע"פ שאין זה אלא כתמונה שמתחתיה כתב דברי משום דהוי כא' מספרי החכמה. וכן פסק **הגר"ש זצ"ל** (הלכות שבת בשבת ח"ד פ"ג"ג הגה 109). וא"כ ספרי "קומיקס" שיש צירוף יחד עם כתב, אין לאוסרם כע"פ אם יש בהם מסר מוסרי וכדו'. [נדלמא י"ל שספרי קומיקס אינם בכלל כתב ההולך מתחת הצורה כי הכתב לא בא לבאר את הצירוף אלא הצירוף בא להמחיש אלא הכתב. וצ"ע].

פניני הלכה

מי שאין לו מים לנט"י

של שחרית כיצד ינהג

א. אמרינן **בברכות** (ס:) כי מתער אומר אלקי נשמה שנתת בי טהורה היא וכו', כי משי ידיה לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים. וכתב **הרא"ש** (שם ס"י כ"ג) לפי שידיו של אדם עסקניות הם וא"א שלא יגע בבשר המטונף בלילה, תקנו ברכה קודם שיקרא ק"ש ויתפלל. וראוי היה לברך על נקיית ידים, אלא על שם שתקנו בנטילת ידים לאכילה לברך על נטילת ידים, לפי שצריך ליטול מן הכלי והכלי שמו נטלא בלשון הגמרא, לכך תקנו נמי לברך על נטילת ידים.

אולם **הרשב"א** (ח"א סי' ק"ט) נשאל למה תקנו ברכה על נטילת ידים בשחרית. והשיב דכך נהגו בכל מקום לברך בשחרית על נטילת ידים ומקפידים בכל תנאי נטילה כבשעת השעודה, ואני לא מצאתי בשום מקום דבר ברור שיצטרך אדם ליטול ידיו שחרית, דאי משום שיבתא ובת מלך די ברחיצה וכו', ואי משום תפלה וק"ש די או ברחיצה או בנקיון עפר וצורות וכו', אלא שיש לי קצת ראייה לחיוב הנטילה בכלי בשחר וכו', ואם תשאל מאי שנא תפלת שחרית מתפלת מנחה וערבית י"ל לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב (איכה כ' כ"ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך, צריכים אנו להודות לו ויתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו, ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכים בכל בוקר ובוקר, ולפ"כ אנו צריכים להתקדש בקדושתו וליטול ידיו מן הכלי ככח שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו. ולדינא כתב **בשו"ע** (ס"י ד"י ס"ז) דאסור להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה. וכתב שם **הרמ"א** - מיהו אינו מעכב לא על ולא כח גברא ועל דברים הפוסלים בנטילת הסעודה.

וביאר **המג"א** (ס"ק ו') דהיינו דהיכא דאפשר טוב להקפיד, אבל היכא דא"א לו בע"א אין מעכב. ובס"ק ד' כתב דאף מברך על הנטילה לע"ש **במ"א** (א"א ס"ק ז'). וכן הכרעת **המשנ"ב** (ט"ז) דבדיעבד לענין הברכה יוכל לברך על נטילת ידים.

אולם **המור קציעה** (על ס"ל) כתב דמתשובת הרשב"א משמע דלמאן דבעי נטילת ידים בשחרית, נטילה מעליא קבעי, וכל הדברים המעכבים בנט"י דסעודה כגון כלי וכח גברא ומים פסולין, פוסלין בה. ודלא כמ"ש בהג"ה. [ומה שנרשם מראי מקום על דברי ההג"ה מתשובת הרשב"א, ליתא למסקנת דבריו (שם). וא"כ יש כאן חשש ברכה לבטלה כשאין הנטילה הגונה בכל דקדוקי חז"ל במעשה הנטילה, ואין לברך עליה.

ואכן מצינו **במחבר** (שם ס"א) לענין מים הפסולים לנטילת ידים לסעודה, דכתב דכשרים לנטילת ידים לתפלה, מיהו יש מי שאומר דלא מברך עליהו. ע"כ. ויש מקום לומר דה"ה לענין שאר דברים המעכבים בסעודה כגון לוח וכח גברא [אך נגבא מוכרח, יעויין בה"ל בס"ז ד"ה ושאר הדברים וכו'].

וכן הכרעת **הכה"ח** (לגרי"ח ספר צ"ל - ס"ז ד' ס"ק י' וס"ק כ"י) שלא לברך ככה"ג שנוטל ממים הפסולים לנטילת ידים לסעודה או שנוטל ללא כלי או ללא כח גברא. דקיי"ל סב"ל אפי' נגד מרן ואפי' כנגד הרוב ע"ש. [אלב **המשנ"ב** (שם ס"ק ו') נקט בביאור דברי המחבר בס"א "דלא מברך עליהו", כדברי האחרונים דפ"י דר"ל דלא יברך על נטילת ידים אבל מברך על נקיית ידים. וע"ע **במ"א** (ס"ק ה') דכתב דאפשר דהמחבר מיייר ככה"ג שאין רוצה להתפלל עתה, ע"ש **במח"ש** מ"ש בביאור דבריו].

ב. וכתב עוד **הרא"ש** (שם) - ונראה שאם אין לו מים ומנקה ידיו בצרור ועפר, שמברך על נקיית ידים, דחיבי אדם לנקות ידיו בשעת התפלה כדאמר לעיל (ט) דכתיב ארצך בנקיון כפי. וכדבריו פסקו **הטור והשו"ע** (ס"י ד' ס"כ"ו). [אלא דהוסיף המחבר דיועיל לתפילה אבל לא להעביד רוח רעה שעליהן. ונפק"מ דאם יזדמנו לו אח"כ מים יחזור ויטול בלא ברכה]. **והמ"א** (ס"ק כ"ה) תמה על דברי המחבר דהא בס"ס קני"ט פסק דלעולם מברך על נטילת ידים, וכן משמע בתשובת הרשב"א ס"י קצ"א ובס"י תשי"ד ע"ש, דעיקר הציווי ליטול מן הכלי, ולפ"כ אין אנו מברכין על נטילת ידים לתפלת מנחה משום דדי בנקיון עפר, וא"כ למה פסק כאן לברך על נקיית ידים.

